

Budapest noir

„Ez a sorozat egy Gordon Zsigmond nevű zurnalisztáról szól, meg egy Budapest nevű városról” – Kondor Vilmos író

Első két regénye (a 2008 tavaszán megjelent *Budapest noir*, és a 2009-es Könyvhétre időzített *Bűnös Budapest*) ritkán látott közönség-sikert és kritikai sikert aratott. A szerző egyikük szerint megteremtette a *hard-boiled* detektívregény magyar változatát, de szenvedélyesen kerüli a nyilvánosságot. 1954-ben született, „feleségével, két ikerlányával, valamint kutyáival és sólymával egy Sopron melletti kis faluban él”, „egy nyugat-magyarországi városban” matematikát és fizikát tanít középiskolás diákoknak – ennyit tudunk róla. Kérdéseinket e-mailben tettük fel.

Műút: Első regénye, a *Budapest noir* már a második kiadásnál tart, nemrégiben lengyel és holland nyelven is megjelent (hamarosan további nyelveken is kiadják), közben folynak a megfilmesítés előkészületei. Mi több, a két regényt a kritika is nagyon pozitívan fogadta. Meglepte a siker, vagy titkon azért számított rá?

Kondor Vilmos: Az ember egy bizonyos kor után per hecc nem öl rengeteg időt valamibe, ha nem számít a sikerre. Igen, sikeres könyvet akartam írni. Örülök, hogy a kritika ilyen melegen fogadta a regényeket, de annak még jobban örülök, hogy a *Budapest noirt* újra kellett nyomni. A *Bűnös Budapest* is el fog fogyni hamarosan, és még az idén megjelenik második kiadása. Erre nem számítottam. Arra sem, hogy ilyen sokan olvassák majd, és szeretik őket.

M: Miért éppen a krimi műfaját választotta, azon belül is az amerikai *hard-boiled* detektívregény műfaját? Ha már magyar detektívregényt szeretett volna írni, miért nem a Magyarországon jóval ismertebb, klasszikus, „rejtvényfejtő”, analitikus detektívregényre esett a választása? Agatha Christie népszerűségét és ismertségét tekintve ez sokkal kézenfekvőbb választásnak tűnt volna.

KV: Ez nem választás kérdése volt. Úgy képzelik, hogy ültem magamban a cseresznyefa alatt és bávatagon álmodoztam? „Krimet akarok írni. Jó, de milyen? Legyen analitikus, mint Christie? Az azért lenne jó, mert sikeres és sokan olvassák? Vagy írjak olyasmit, ami közel áll hozzám? Á, hagyjuk. Írjunk mégis olyasmit, mint Christie. Mégse. De mégis. Mégse...” Nem a műfaj volt előbb, hanem a történet. Attól tartok, hogy maguk ezt igyekeznek túlmisztifikálni. Volt egy történetem egy halott cseléd lányról, egy újságíróról meg egy rendőrrel. El akartam mesélni. Adta magát, hogy milyen formában tegyem.

M: A magyar *hard-boiled* detektívregényt jóformán a semmiből kellett megteremtenie. Milyen magyar irodalmi előzményekre támaszkodott?

KV: Semmilyen magyar irodalmi előzményeim nem voltak. Mik vagy kik lehettek volna? Jókai? Mikszáth? Moly Tamás? Szekula Jenő? Az 1800-as évek végének virágzó ponyvairodalma? A két világháború közti időszak filléres regényei? Egyetlen előzményre támaszkodhattam, az újságírásra és az újságírókra. A századfordulótól kezdve sorra jelentek meg olyan riporterek, akik bármilyen krimiben megállnák a helyüket. Értelmes, kalandvágyó, pimasz, talpraesett figurák, akik a bűnügyi riportázs megteremtése közben maguk is nyomozók voltak. Ha jól belegondolnak, akkor egy gyilkost hajszoló rendőr és egy, a sztorit (az igazságot?) hajszoló zurnaliszta közt indíttatás szempontjából kevés a különbség. Előzményekre irodalmi példákat nem hozhatok. De ott van *Az Est*, a *Pesti Napló*, a *Magyarország*, ott vannak a rendőri riport olyan nagy alakjai, mint Fröhlich János, Tábori Kornél, Tárján Vilmos, Turcsányi Gyula, Londesz Elek vagy Vécsey Leó.

M: Amióta kialakult a magyar irodalom modern értelemben vett intézményrendszere (folyóiratok, irodalmi társaságok, akadémiai irodalomtudomány stb.), a kritikusok és más hivatalos irodalomértelmezők rendszeresen megállapítják, hogy egyik vagy másik irodalmi műfaj hiányzik a palettáról, s bejelentik igényüket, felszólítják az írókat, hogy teremtsék meg a szóban forgó műfajt magyar nyelven, lehetőleg minél hamarabb. (Gondoljunk csak a reformkor nagy projektjére, a „nemzeti eposz” megírására!) Ez a felszólítás a krimivel kapcsolatban is elhangzott, igaz, nem túl hangosan, mivel a krimi mégiscsak „tömegkulturális”, „populáris” műfajnak szokás tekinteni. A műfaj magyar nyelvű megteremtése azonban nem lehet azonos a mechanikus mintakövetéssel. Mi lenne a magyar *hard-boiled* detektívregény sajátossága, ami megkülönbözteti a műfaj amerikai klasszikusaitól?

KV: A környezet. A nyomozó. A hivatalos szabályrendszer, amelyben a nyomozó igyekszik eligazodni. Sok olyan téma és jellegzetesség van, ami nem élne meg magyar környezetben, illetve magyar környezetben is csak bizonyos időkorlátok között élt meg. Most egyelőre hagyjuk az 1945 utáni időszakot, ami egyébként is a magyar krimi halálát jelentette. Maga a bűntény konstans úgy Amerikában, mint Magyarországon. Gyilkosság, emberölés. Valaki meghal. Ki kell nyomozni, ki ölte meg. Ez minden krimi (és nemcsak krimi) sajátja. Viszont amíg Amerikában több nyomozó is lehet, Magyarországon csak nagyon kevés. Amerikában nyomoz a rendőr, nyomoz az FBI-ügynök, nyomoz a magánnyomozó, nyomoz a magánnyomozó-iroda, nyomoz az amatőr, nyomoz az újságíró, nyomoz a gyerek és nyomoz az aggastyán. Magyarországon ezzel szemben (és még egyszer aláhúzom, hogy az 1945-ig terjedő időszakról beszélek) ki nyomozhatott? A rendőr. Vagy a magánnyomozó. Bármennyire is szeretném, nagyon nehezen tudok elképzelni egy Poirot- vagy éppen Nero Wolfe-féle nyomozót magyar közegben. A magyar néplélek sajátja az autoritás szidalmazása – és egyben tisztelete is. Abban a korban hiteltelen lett volna egy magádetektív Pesten, aki mondjuk egy gyilkossági ügyben nyomoz. „Éhtem, hogy maga magánnyomozó, Kohinszky úr, de miért is nyomoz? Meht megbízták? Éhtem. Azéht nyomoz, Vilma, meht megbízták, hallottad? És miért válaszoljak magának? Ki maga, hogy csak úgy nyomozgasson a Béla után?” Amíg az olvasó elfogadja Miss Marple-t nyomozóként, addig kétlem, hogy elfogadnánk mondjuk Kistarcsai Gizella nénit.

Ha egyetlen dologba kellene sűrítésem, mitől magyar a magyar *hard-boiled* regény, akkor azt kell mondanom, hogy a nyomozó mikro- és makrokörnyezete miatt. Maradjunk a magánnyomozónál. A magyar magánnyomozó nem alkudozhatott ügyésszel, nem fizethetett le rendőrt, nem surranhatott be rendőrsre. Makrokörnyezetében pedig senki sem vette komolyan: a társadalomban – és így az olvasó szemében – sem volt hiteles figura.

Éppen ezért kellett adaptálnom a műfajt ezen ismérvek alapján. Több analitikus detektívregényt olvastam a korból (Vécsey Leó vagy Nagy József munkáit), ám ezek olyan súlyta-

lanok voltak, hogy nem is volt érdemes foglalkoznom velük. A *hard-boiled*nek pedig nem voltak hagyományai, így mondhatjuk azt, hogy szabad kezem volt.

M: A klasszikus *hard-boiled* detektívregényekben, Raymond Chandler vagy Dashiell Hammett műveiben jellemzően első személyű elbeszélővel találkozunk. Gordon Zsigmond, az Amerikából hazatért magyar újságíró nyomozásának történetét viszont egy harmadik személyű elbeszélő meséli el. Miért nem első személyű narrátort választott?

KV: Olvasni szeretek egyes szám első személyben, írni meg nem. Ugyanakkor biztosan észrevették, hogy amit használok, az valójában egy burkolt egyes szám első személy. Az olvasó csak azt látja, amit a főszereplő(k), így valójában csak ragozás kérdése az egész. Egy elbeszélőnél legalábbis. Kettőnél már macerás lenne egyes szám első személyben elbeszélnem.

M: Regényei a harmincas évekbeli Magyarországon játszódnak. Azt mondta egy interjúban, hogy e korszak mindennapjainak megismertetése is az írói ambíciói közé tartozik. Egyszerűen az ismeretterjesztés a célja, vagy emellett értékelő, politikai-morális szándékok is vezették írás közben? Ha igen, mi az, amit jobban tud megmutatni egy *hard-boiled* detektívregény, mint egy mikrotörténeti korszakmonográfia? A populáris irodalom vajon alkalmasabb eszköze az ismeretterjesztésnek és egy történeti korszak megismertetésének?

KV: Olyan szavakat használnak, amelyek számomra nem jó jelentést hordoznak. Különösen az „ismeretterjesztés” szót nem szeretem, de mivel nem tudok jobbat, maradunk ennél. Az a célom, hogy bemutassam, milyen volt az élet akkor. Ha akarják, hívhatják ismeretterjesztésnek is. Értékelő, politikai-morális szándékok? Ezzel meg mégis mire akarnak gondolni?

Tisztelem és szeretem Ungváry Krisztián és Romsics Ignác munkáit. Mi több, rendszeresen forgatom is őket. Ám azt azért illuzórikus lenne elvárni, hogy könyveiket ezrek olvassák végig akár szórakozás, akár információszerzés céljából. Nem is ezzel a céllal írják munkáikat. Éppen ezért pontosítanom kell pongyola kérdésüket, vagy legalábbis kihúzni belőle a *hard-boiled* detektívregényre vonatkozó kitétel. Az utolsó kérdésüknek már több értelme van. A populáris irodalom nyilván alkalmasabb egy kor bemutatására, mint egy korszakmonográfia. Nem műfajfügő ez. Paul Doherty regényei nem *hard-boiled* krimik, ahogy Colleen McCollough ókori Rómában játszódó regényei sem azok. Robert Merle *Francia históriák* című sorozata is populáris jellegű és még az ismeretet is terjeszti.

Ha valaki most olvas először Chandlert, akkor első kézből ismeri meg a 30-as évek Amerikáját, azon belül Los Angeles. Chandler – más célja nem lévén – az akkori várost használta a regényeiben, így sok érdekes dolgot megtudhatunk Los Angelesről. A mai populáris szerzők ezt retrospektíve és tuda-

tosan csinálják. Mert az embereket érdekli a múlt, érdekli, amit nem ismernek és érdeklik az olyan helyek, ahova nem tudnak eljutni. Van ún. népszerű történelemtudomány, de minden próbálkozása ellenére csak kis körben népszerű. És nem is vagyok meggyőzve róla, hogy ez rossz lenne így. A történelemtudomány végezze a dolgát, szülessenek fontos – egyszerre felfoghatatlanul unalmas és kimagaslóan jelentős – munkák a szakértőknek. Mert vagyunk páran, akik elolvassuk ezeket a könyveket és ami érdekeset találunk bennük, megírjuk.

M: Egyáltalán: mit gondol „populáris irodalom” és „magas irodalom” szembeállításáról? Értelmes-e ez a szembeállítás? Ha igen, akkor milyen különbségeket ír le? Ha nem, akkor miért (volt?) használatos mégis a magyar irodalomkritikai közbeszédben?

KV: Azt én nem tudhatom, hogy mi miért használatos a magyar irodalomkritikai közbeszédben. Maguk az irodalmárok, nem én. Volt szerencsém végighallgatni a JAK által szervezett beszélgetés hanganyagát a két regényemről. És közben még rágyújtani is elfelejtettem. Mennyi, mennyi badarságot összehordtak ott a maguk által is idézett meghatározások mentén! Nem értem, mi alapján tömködnek műveket ide meg oda. Tudom, hogy ebben az országban a siker gyanús, megvetendő és elítélendő, tudom, hogy az éhező művész a példakép. Csak nem értem, miként lehet még ma is ezen vonalak mellett gondolkodni. A populáris azt jelenti, hogy népszerű. A népszerű azt jelenti, hogy sokan megveszik. Ami nem irodalomtörténeti kategória – gondolom, bár maguk az irodalmárok, nem én –, hanem üzleti, ergo sem a maguk kérdésének, sem a JAK beszélgetésen elhangzottaknak sincs értelme. Az a helyzet – ha már így rákérdeztek –, hogy a magyar irodalomtörténészek olyasmiről vitatkoznak, amiről nincs értelme vitatkozni. A sikerrel nem lehet vitatkozni, ahogy a sikertelenséggel sem. Nem lehet vitatkozni azzal, hogy Dragomán György könyvét huszonakárhány országba adták el. Ahogy azzal sem, hogy a mai magyar irodalmi élet tele van olyan önjelölt lánglelkű poétákkal, akiknek tíz könyvéből sem adtak el összesen annyit, mint *A fehér királyból*. Számomra az érdekes kérdés az, hogy miért lett sikeres Dragomán György külföldön. Az a kérdés, hogy miért lelkenedik a *The New York Times* Vámos Miklósról. És nem az, hogy most akkor ez magas irodalom-e vagy alacsony. Sámli kérdése az egész. Aki magasan van irodalmilag, az szálljon le a sámliáról, és talán eladhat pár könyvet, aki meg nem tudja, mit csináljon az alacsony irodalommal keresett pénzével, álljon fel a sámliára, és az irodalomtörténészek bizonyára roppant izgatottak lesznek.

M: Visszatérve a regényekhez: úgy tűnik, az elbeszélő mindvégig gondosan ügyel rá, hogy ne visszatekintő perspektívát alkalmazzon. Nem tesz engedményeket az olvasónak, nem magyarázza el, melyik utcát, teret milyen néven ismerjük ma, nem tér ki a későbbi történeti fejleményekre. Mi ennek a szerepe? Jobban megértjük a történelmi eseményeket, a rettenetes huszadik századunkat, ha nem a mai tudásunkat meghatározó értelmezési

sémák mentén tekintünk a Horthy-rendszer és a fasizálódó Magyarország mindennapjaira?

KV: Nagyon olcsó dolognak tartom a múltak váteszének lenni. Utólag könnyű okosnak lenni. A háború előtti és alatti kor nagyon bonyolult volt, tele számtalan olyan helyzettel, amelyekben irgalmatlanul nehéz volt jó döntést hozni. Vagy egyáltalán döntést hozni. Nekem nem az a dolgom, hogy utólag, a történelem-könyvek puha és biztonságos takarásából megírjam, Teleki hol hibázott. Úgy érzem, inzultus lenne az olvasó felé. És fölösleges is. Sokkal érdekesebb és izgalmasabb az olvasó elé tárni, hogy akkor milyen dilemmákkal szembesültek emberek. És Telekinél maradván, nem az ő dilemmája az igazán drámai, hanem a hétköznapok embereié. Turcsányi Gyula 1945. április 27-i dátummal írt előszót *Kivel mi történt?* című riportlexikonához. Alig három hete szabadult fel az ország, de Turcsányi összeszedte, kinek mi lett a sorsa a kézirat lezárásáig. A 62 oldalon számtalan híres ember neve szerepel, de sok olyané is, akik ma már senkinek nem mondanak semmit. Minden egyes sors nehéz döntésekről szól. Akár élt az illető, akár meghalt. Lehetetlen helyzetek elé állított az élet embereket. Olyan helyzetek elé, amikor nem lehetett jó döntést hozni. 1936-ban páran már érezték a jövő előszelét. Nadas Sándor, a *Pesti Futár* szerkesztője, Pest igazi krónikása 1939-ben

úgy döntött, hogy a náciak elől Amerikába megy. Három évre rá halott volt. Jó döntést hozott? New Yorkban, Pesttől ezer és ezer kilométerre egy szállodában szívinfarktust kapni, vagy munkaszolgálatosként megdögölni az árokparton? Melyik a jó döntés? Én nem szeretem azokat az írókat, akik válaszokat adnak nekem. Azokat szeretem, akik kérdéseket tesznek fel, akik olyan helyzetek elé állítanak, amelyeken el kell gondolkodnom. Én is így írok. Szereplőim döntési helyzetei némelykor tényszerűek is, mert egy itt vagy ott olvasott gondolatot, dilemmát építtek be egy szituációba. Éppen azt akarom elkerülni, hogy ítéletet mondjak, mert azt már annyian megtették. Ítéletet mondtak egy egész ország, egy egész generáció fölött, és aztán mi azt az ítéletet ismételtük évtizedeken keresztül, hogy most döbbenjünk rá: Pest tényleg megér(t) egy estét. Az 1945 utáni történetírás – erős kifejezést használva – elrabolta és átírta a történelmünket. Mi értelme van itt a visszatekintésnek? Nem az érdekes, ahogy felvillan egy-egy sors egy kockája, benne egy emberrel, az ő életével és a döntésével?

M: Hitelesség ide vagy oda, a két regény szövegében számos apróbb hiba található. Nem is csak az egy-két várostörténeti tévedésre gondolunk (nem ott állt meg a villamos, ahol a könyv szerint megállt, nem úgy hívták az utcát stb.), hanem arra, amikor az első kötetben Gordon délelőtt tíz után pár perccel még

tudniuk kellene. Ha valakinek kedve meg ideje van nyomozni, tegye. Minden nyom benne van a könyvekben.

Mi a szerepe? Elmagyaráztam ezt már a *Véres aratás* kapcsán egy egészen zavarba ejtően alacsony színvonalú polémia alkalmával. Keressék elő, nézzék meg, aztán ha akarják, idézzék.

M: Az első regény 1936-ban, a második 1939-ben játszódik, a harmadik pedig a hírek szerint 1943-ban fog játszódni. Mi lesz ezután? A Horthy-korszak 1944-ben véget ér, több regénynek nemigen nyílik tér?

KV: Igen, a harmadik regény 1943 telén játszódik, egészen pontosan decemberben. És igen, lesz folytatás. 1946-ban érdekes világ volt itt, egy rommá lőtt város tele volt bosszúra szomjazó, szebb jövőben hívó vagy csak pusztán a túlélésnek örülő emberekkel. Ennél ideálisabb helyszínt és időpontot nem is kereshetnék egy regényhez. A sorozat nem a Horthy-korszak krónikája akar lenni, nem is tudom, ezt honnan vették. Ez a sorozat egy Gordon Zsigmond nevű zsrnalisztáról szól, meg egy Budapest nevű városról.

Az amerikai kiadótól érkezett egy kérdés még a tárgyalások elején. Akkor négy kötetre terveztem a sorozatot. Azt kérdezték, akarok-e írni 1956-os történetet. Azt feleltem, hogy erre nem gondoltam még. Aztán átgondoltam, és igennel feleltem. Igen, Gordon Zsigmond utoljára 1956-ban lép az olvasók elé. És nemcsak azért, mert ezt kérdezték, hanem azért, mert van egy olyan történetem, aminek akkor kellene játszódnia.

M: El lehet-e képzelni *hard-boiled* detektívtörténetet a magyar történelem bármelyik másik korszakában?

KV: Biztosan, de nekem nem ment. Pedig – higgyék el – sokat gondolkodtam rajta. Eleve gondot okoz, hogy műfajtechnikai szempontból 1920 előtt nem nagyon játszódhat *hard-boiled* regény. És nemcsak azért nem, mert a műfaj akkor született, hanem azért, mert a műfaj pont akkor és pont ott született meg, ahol és amikor. Gyatra és redundáns játszadozás lenne egy *hard-boiled* regényt az 1800-as évek végére tenni. Az 1945–1989 közti időszak között pedig még a „hivatalos” krimik is falsnak hatottak, hát még egy *hard-boiled* milyen lett volna. Főhősünk megveri a kerületi párttitkárt, majd megfenyegeti, hogy betöri a Škodája lámpáját, ha nem árulja el, ki ráolta ki az ékszerüzletet a Vörös Hadsereg utcában, a Lenin-szoborral szemben? Nem, ez nem járható út. A jelenkorban lehetne írni egyet, sőt többet is. Ez a kor valami oknál fogva alkalmas rá. De én nem fogom megírni.

M: Miért éppen az Agave Kiadóra esett a választása? Szerepet játszott-e ebben az a tény, hogy részben az Agavénak köszönhető, hogy Magyarországon az elmúlt években szinte világirodalmi krimi-reneszánsz bontakozott ki?

KV: Az Agave vezetői állandóan arról beszéltek mindenhol, hogy várják a magyar krimiket. Elküldtem nekik, megállapod-

tunk. Az is fontos volt, hogy sok jó krimi adnak ki, azaz némi-
leg kikövezték útra engedték a *Budapest noirt*.

M: Elégedett a könyveiről szóló kritikákkal? Van valami, amit véleménye szerint a kritikusok nem vettek észre, vagy nem kezeltek értéken? És milyen volt a *Budapest noir* lengyel és francia fogadtatása?

KV: A *Budapest noir* eddig a lengyel mellett hollandul és olaszul jelent meg. A francia kiadásról még nincsenek híreim, Németországban jövő tavasszal fog megjelenni, Amerikában talán jövőre, de inkább később. Így aztán csak a holland illetve lengyel fogadtatásról tudok beszámolni. Holland kritikát sajnos még nem kaptam a kiadótól, de már a *Bűnös Budapest* is megvették, ergo nem mehet rosszul. A lengyel kiadást viszont a Gazeta Wyborczában dicsérték. Az Agave feltette a blogjára, ott megtalálják. Szerették a könyvet, érdekesnek, hitelesnek és szórakoztatónak tartották.

Hogyne lennék elégedett a kritikákkal. Jókat írnak a könyveimről. Párszor megmérgeztam azonban, amikor aktuálpolitikai köntösbe bújtatva magyarázták. De ahogy nekem jogom van regényeket írni, mindenkinek joga van akár ostobaságokat is irkálni róla. Többször jókat mulattam, mert olyasmiket is megtaláltak a regényben, amiket én nem írtam bele. De ha azt mondják, hogy benne van, akkor benne van. Én csak azért vagyok felelős, amit írok. Azért nem lehetek felelős, hogy mások mit olvasnak.

M: Miért publikál álnéven? (Ha Kondor Vilmos valóban nyugat-magyarországi középiskolai tanár lenne, lehetetlen, hogy ennek ne legyen nyoma az interneten.) Miért kerüli a nyilvánosságot? Ez is része a krimiíró *image*-ének, vagy más oka van? Véletlen-e, hogy Kondor Vilmos és Gordon Zsigmond nevének magánhangzói megegyeznek? Mit értsünk ebből a rimből? Mivel lehetne rávenni, hogy feladja az inkognitóját? Hagyott-e nyomokat a szövegben, amelyeken elindulva eljuthatunk a szerző személyéig?

KV: Azt nem róhatja fel nekem, hogy maguk mit és hogyan keresnek a neten, illetve mit nem találnak. Arról viszont talán én tehetek, hogy mennyire vagyok (vagy nem vagyok) jelen az interneten. Nem, nem publikálok álnéven. Eleinte szórakoztattott, hogy nyomoztak utánam. Egy pesti kiadó a hírek szerint az embereit is elküldte Sopronba, hogy megkeressenek. Egy televíziós szerkesztő állítólag meg is talált. Remélem, mindannyian jól mulatnak, ugyanis a nyilvánosságot azért kerülöm, mert nem szeretem. Nincs rá szükségem. Ettől több könyvet nem fog senki sem eladni. A személyem érdektelen, a regényeim a fontosak. Tudom, hogy nehéz elhinni: az életemet azokkal akarom megosztani, akik fontosak nekem. Mással nem.

Bárány Tibor – Vári György

